

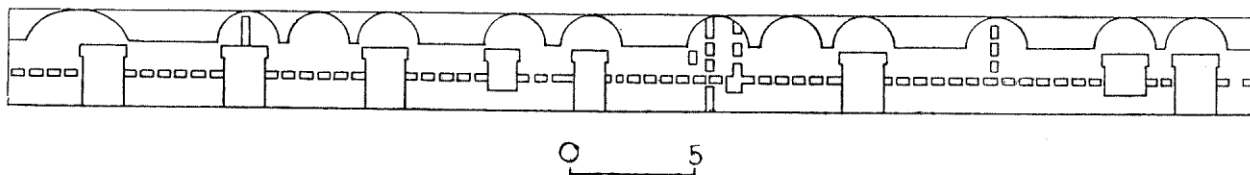
Józef Tomasz Frazik

Badania architektoniczne zamku w Krasicy w 1967 roku

Terenowe badania architektoniczne zamku w Krasicy, prowadzone od jesieni 1963 roku¹, kontynuowane były także w 1967 roku². W okresie sprawozdawczym ważniejsze prace odkrywkowe objęły:

1. w skrzydle wschodnim korytarz I piętra;
2. tamże na I piętrze wewnątrz drugiej sali (licząc od hallu);
3. w skrzydle północnym, na I piętrze salę użytkowaną przez technikum na świetlicę, a szczególnie jej ścianę zachodnią, stanowiącą w połowie XVI wieku zewnętrzne lico budynku bramnego fortalicjum;

4. tamże na parterze magazyn żywnościowy a szczególnie jego ścianę zachodnią, stanowiącą w połowie XVI wieku zewnętrzne lico budynku bramnego fortalicjum;
5. tamże na II piętrze salę, sąsiadującą z kurtyną zachodnią;
6. w dziedzińcu na wysokości II piętra styk skrzydła północnego z kurtyną zachodnią;
7. całe poddasze korytarza dobudowanego w drugiej połowie XIX wieku;
8. styk północnej elewacji zamku z basztą Królewską;
9. sklepienie krypty w baszcie Boskiej.

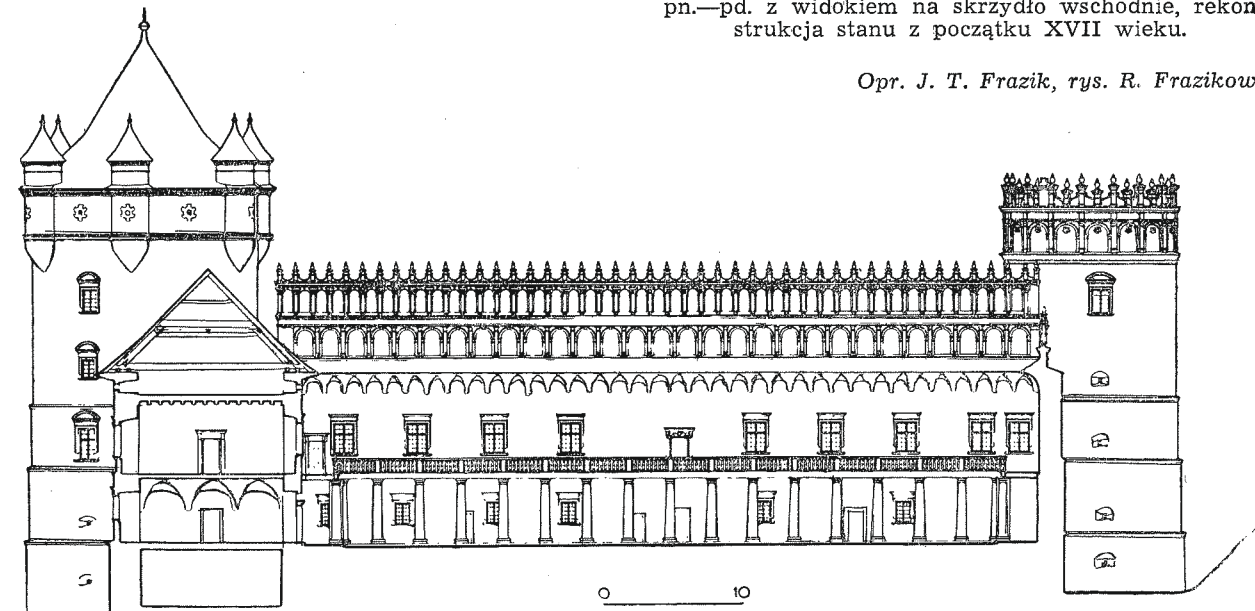

Ryc. 1. KRASICY pow. Przemyśl. Zamek. Plan odkrywek na wschodniej ścianie korytarza na I piętrze

Rys. R. Frazikowa

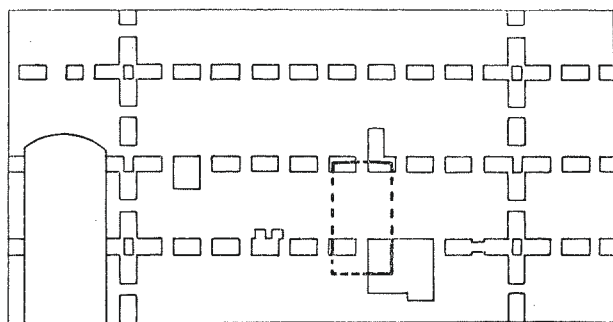
Ryc. 2. KRASICZYN pow. Przemyśl. Zamek. Przekrój pn.—pd. z widokiem na skrzydło wschodnie, rekonstrukcja stanu z początku XVII wieku.

Opr. J. T. Frazik, rys. R. Frazikowa

Ad 1. W skrzydle wschodnim w korytarzu na I piętrze badano przede wszystkim ścianę wschodnią, a więc pierwotną elewację dziedzińca. W celu uchwycenia relikwów XVII-wiecznych otworów okiennych i drzwiowych założono na wysokości od 1,20—1,50 m poziomy ciąg odkrywek szeregowych oraz trzy pasy odkrywek pionowych; pierwszy nad wejściem do drugiej sali, drugi około 4,50 m na południe od wejścia do klatki schodowej, znajdującej się pośrodku skrzydła, oraz trzeci około 10 m

śledztwie, tu i ówdzie, zachowały się relikty XVII-wiecznych opasek; m. in. nad wejściem do drugiej sali oraz przy wejściu do sionki pod basztą Szlachecką. Szczegółowo preparowano zamurowany otwór okienny, uchwycony przez drugą odkrywkę pionową. Bezbłędnie da się określić jego szerokość, która wraz z opaską wynosi 1,80 m. Zaczynał się on najprawdopodobniej na wysokości 1,33 m powyżej obecnej podłogi korytarza, a kończył napewno łącznie z opaską na wysokości 3,68 m. Ponad opaską znajdował się fryz nadokienny i gzyms. Sama opaska posiadała szerokość około 23 cm i składała się z 15-centymetrowej listwy, 2-centymetrowego uskoku i około 8-centymetrowej symy. Wykonana była z cegły palcówki i ostatecznie wyprofilowana w tynku. Pierwotne opaski były związane z węgarkami

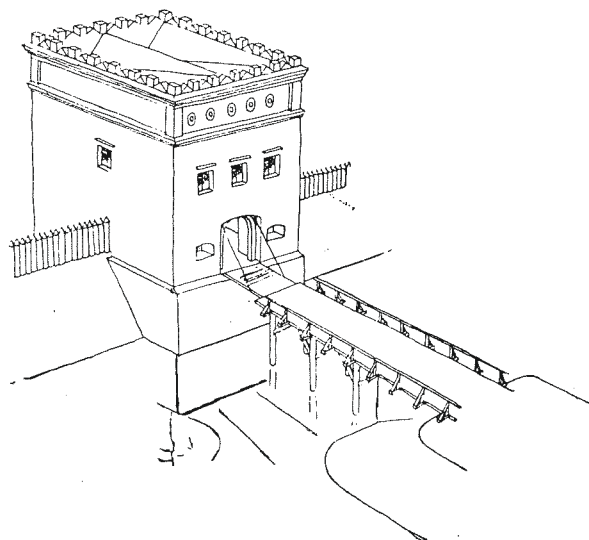

Ryc. 3. KRASICZYN pow. Przemyśl. Zamek. Odkrywki na I piętrze dawnej elewacji wschodniej XVI-wiecznego budynku wyjazdowej do fortalicjum.

Rys. R. Frazikowa

dalej (Ryc. 1). W wyniku stwierdzono, że substancja bez mała całej ściany pochodzi z początku XVII wieku. Wyjątek stanowi partia muru rozpościerającego się w obrębie trzeciej odkrywki pionowej; wiąże się ona z budową w sąsiedniej sali kominka oraz przewodu ogólnowo-dymnego na przełomie wieku XIX i XX.

Wszystkie aktualne otwory okienne i drzwiowe znajdują się w miejscu starszych. W ich

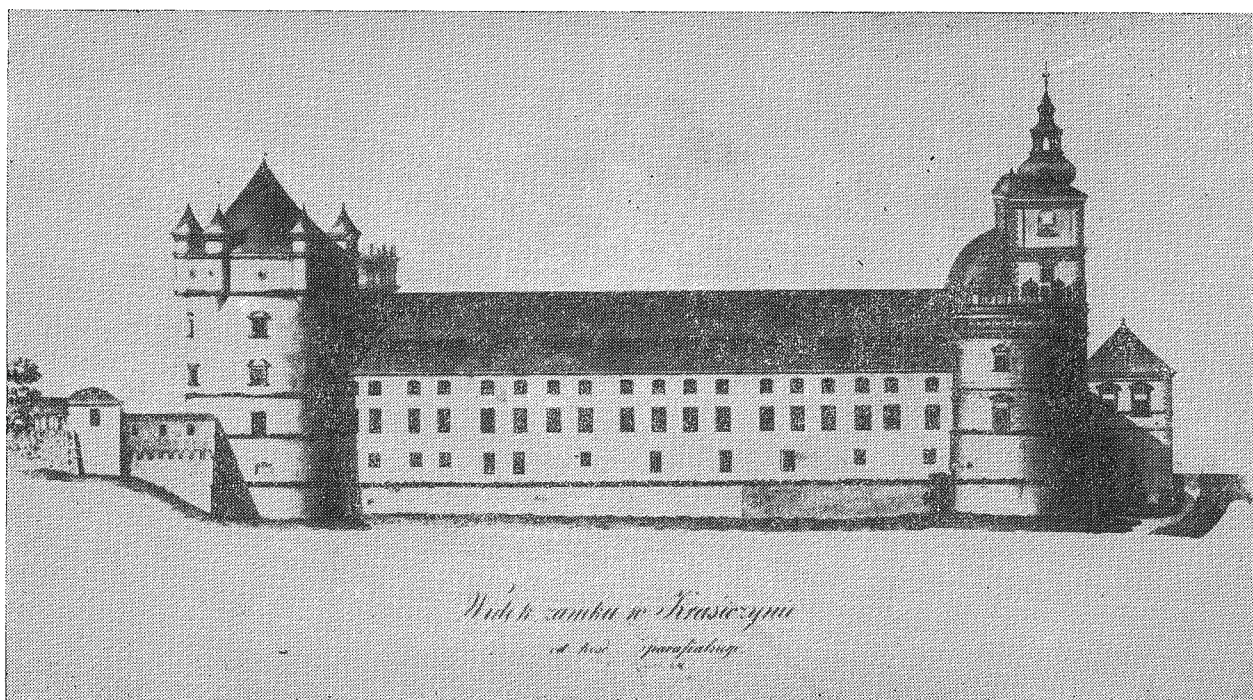
Ryc. 4. KRASICZYN pow. Przemyśl. Budynek bramy wyjazdowej do fortalicjum z czasu około roku 1540—1550.

Rekonstrukcja J. T. Frazika

i z typem pojedynczych okien krosnowych otwieranych do wnętrza pomieszczeń.

W połowie XVIII wieku wprowadzono typ okien podwójnych o skrzydłach zewnętrznych otwieranych na pole, umieszczonych na krosnach bezpośrednio w licu elewacji zamku. W związku z tym wszystkie XVII-wieczne opaski zostały częściowo zniszczone, częściowo zaś pokryte grubą warstwą tynku, w który wstawiono zewnętrzne krosna. Badany szczegółowo otwór okienny został ostatecznie zamurowany po wzniesieniu obecnego korytarza w drugiej połowie XIX wieku, jak wskazują na to wymiary cegieł niepalcówek. W roku 1967 uzyskano ostateczne materiały pozwalające na rekonstrukcję pierwotnego wyglądu

nie, że obiekt ów od strony wschodniej nie wiązał się z żadnym murem (Ryc. 3). Na parterze uchwycono południowo-wschodni narożnik budynku oddalony o 18 cm w kierunku północnym od południowo-zachodniego narożnika magazynu. Zabytkowa substancja ściany jest w wielu miejscach zniszczona i to zarówno w licu jak i w samym miąższu; szczególnie liczne przeróbki występują w południowej części na I piętrze, a także pod samym sufitem w tymże pomieszczeniu. Nowym cennym elementem, który został odkryty na tym odcinku jest pierwotny otwór okienny I piętra umieszczony dokładnie na osi dawnej, wschodniej elewacji budynku bramnego. Parapet jego zaczyna się 76 cm powyżej podłogi świetlicy. Posiada

Ryc. 5. KRASICZYN pow. Przemyśl. Zamek. Elewacja północna, stan z 1837 roku (Państwowe Zbiory Sztuki na Wawelu).

dziedzińcowej elewacji wschodniego skrzydła zamku (Ryc. 2).

Ad 2. Odkrywki wykonane w skrzydle wschodnim na I piętrze w drugiej sali (licząc od północy) dostarczyły dalszych dowodów, że ta część zamku jest dobudowana do pierwotnej kurtyny. Ponadto na ścianie wschodniej i północnej natrafiono pod stropem na fragmenty malowanego fryzu. W związku z powyższym zdecydowano przerwać tu dalsze szczegółowe badania architektoniczne, przenosząc je na okres, w którym zostanie zapewniona pomoc malarzy-konserwatorów.

Ad 3 i 4. W skrzydle północnym, na piętrze w świetlicy, a także w magazynie leżącym pod nią na parterze, badano przede wszystkim zewnętrzne lico dawnej, wschodniej ściany budynku bramnego pochodzącego z połowy XVI wieku. W związku z tym założono siatkę poziomą i pionową odkrywek szeregowych, które potwierdziły w pełni dotychczasowe zda-

szerokość 1,09 m, wysokość 1,96 m. Sklepiony jest bardzo niskim łękiem odcinkowym. Wszystko wskazuje na to, że nie posiadał on żadnej opaski. Zdobił go tylko skromny gzyms ceglany, po którym pozostał negatyw (Ryc. 4).

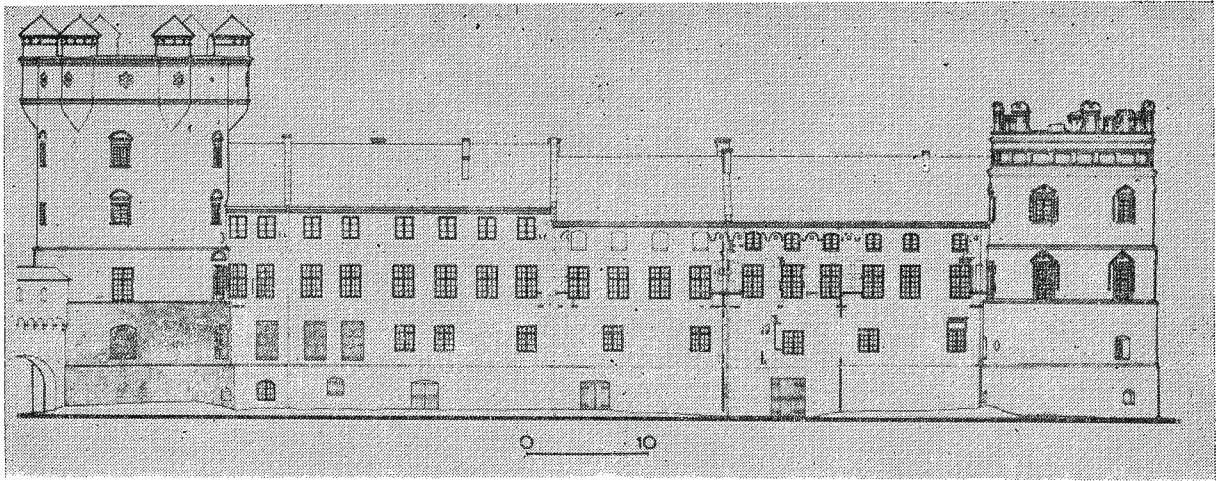
Ad 5. W sali leżącej na II piętrze skrzydła północnego w bezpośrednim sąsiedztwie z kurtyną szukano odpowiedzi na niewyjaśnione dotąd a zasadnicze trzy pytania:

1. jaka relacja chronologiczna zachodzi między górną częścią kurtyny zachodniej, a przylegającym do niej skrzydłem północnym, a w szczególności, czy gzyms lunetowy istniał już przed dostawieniem skrzydła północnego do kurtyny zachodniej?

2. Jak wyglądały XVII-wieczne okienka strychowe od strony poddasza?

3. Jak przedstawia się na tym odcinku ściana baszty Papięskiej oraz jej dekoracja sgraffitowa?

Szukając odpowiedzi na powyższe pytania, założono na ścianie południowej i zachodniej poziomą odkrywkę pasową, na północnej zaś

Ryc. 6. KRASICZYN pow. Przemyśl. Zamek. Elewacja północna, stan z 1966 roku

Według pomiaru J. Ptaka rys. R. Frazikowa

(na baszcie) trzy odkrywki punktowe. Po ogólnym rozeznaniu techniki murów wykonano jeszcze w paru miejscach dodatkowe odsłonięcia na ścianie południowej a częściowo i na zachodniej.

W wyniku badań stwierdzono, że gzyms lunetowy nigdy nie sięgał poza aktualnie istniejącą dziedziniec, a południowa ściana skrzydła północnego (ta od strony dziedzińca) wiąże się z górną (pochodzącą z II fazy) ścianą kurtyny zachodniej. Te fakty wskazują jednoznacznie, że zachodni odcinek skrzydła północnego powstał zaraz na początku przebudowy manierystycznej, a nie, jak początkowo mniemano, przy jej końcu. Tym tłumaczy się fakt, że odkryte w roku 1965 XVII-wieczne okno na I piętrze elewacji zachodniej posiada od strony wnętrza rozglifienie w przeciwieństwie do wszystkich siedmiu pozostałych, których ościeża były prostopadłe i z obu stron, a więc tak samo i od dziedzińca, otoczone opaskami, ozdobi-

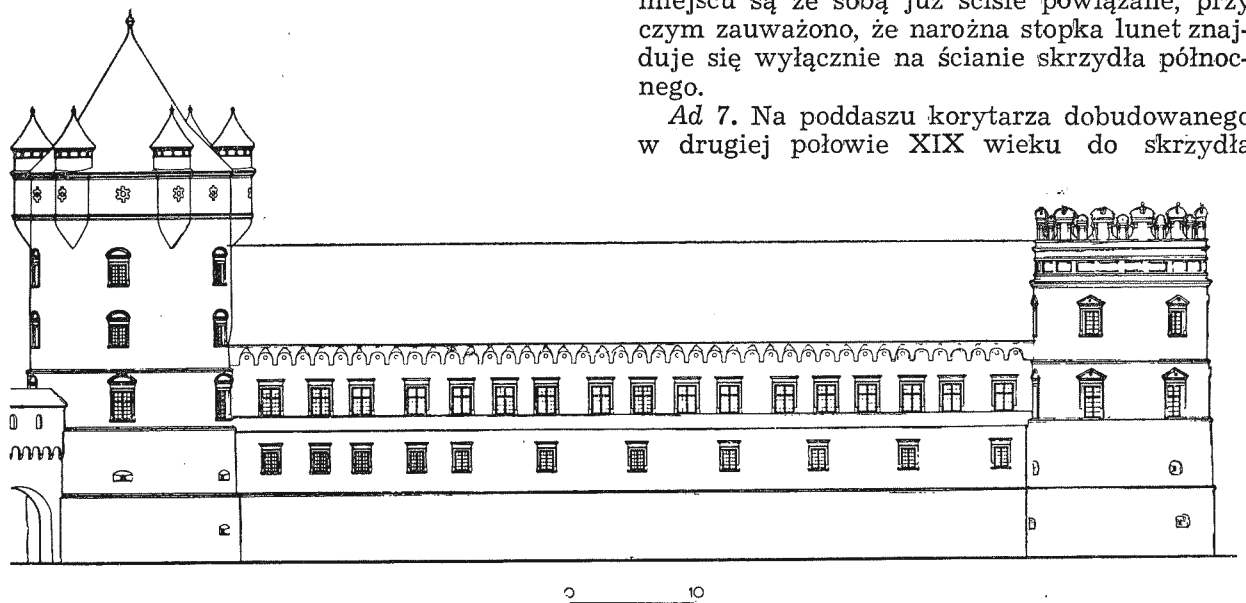
bione fryzami sgraffitowymi, pod- i nadokiennikami.

Zarys okienka strychowego od strony dawnego poddasza uchwycono jedynie fragmentarycznie. W świetle uzyskanego materiału wiadomo dowodnie, że było ono rozglifione, posiadało zarys prostokątny i zamknięty górą wyniosłym łukiem odcinkowym, którego strzałki, tak samo jak szerokości nie można na razie określić. Wiadomo tylko, że zaczynało się 66 centymetrów powyżej dzisiejszej podłogi i jego bok pionowy wynosił 34 cm.

Ściana baszty Papieskiej okryta jest grubym płaszczem ceglany wykonanym w roku 1954. Ze względu na to zrobiono tylko jedną sondę, w której stwierdzono lico baszty, pozbawione tynku.

Ad 6. Analiza styku skrzydła północnego z kurtyną zachodnią przeprowadzona od strony dziedzińca na wysokości dawnego fryzu lunetowego wykazała, że obie części zamku w tym miejscu są ze sobą już ściśle powiązane, przy czym zauważono, że narożna stopka lunet znajduje się wyłącznie na ścianie skrzydła północnego.

Ad 7. Na poddaszu korytarza dobudowanego w drugiej połowie XIX wieku do skrzydła

Ryc. 7. KRASICZYN pow. Przemyśl. Zamek. Elewacja północna, rekonstrukcja stanu z początku XVII wieku.

Opr. J. T. Frazik, rys. R. Frazikowa

Ryc. 8. KRASICZYN pow. Przemyśl. Zamek. Piedestał spod figury wieńczącej dawniej loggię przy skrzydle północnym.

Fot. J. T. Frazik 1966

wschodniego zachowała się w bardzo dobrym stanie dolna część festonów wykonanych techniką sgraffita. Na poddaszu przy skrzydle północnym przykryte zostały one późniejszym tynkiem, na którym doskonale czytelne są, pochodzące z drugiej połowy XVIII wieku, fragmenty iluzjonistycznie malowanych pilastrów oraz rysunek zegara słonecznego. W partii poddasza mury obu dawnych elewacji skrzydła wschodniego i zachodniego są ze sobą ściśle powiązane.

Ad 8. Styk północnej elewacji zamku z basztą Królewską badano z rusztowań drabiniających. Stwierdzono adekwatnie powiązanie obu sąsiadujących ze sobą elementów aż do wysokości gzymsu oddzielającego pierwsze piętro od drugiego. Wyżej mur skrzydła północnego jest dostawiony do baszty, a w styku, na baszcie leży dekoracja sgraffitowa. Z ważniejszych odkryć w tym rejonie należy zanotować: strzelnicę na II piętrze baszty o wymiarach identycznych, jak poznane w latach poprzednich na tym samym piętrze strzelnice od wschodu i południa. Usytuowana jest ona w odległości 64 cm od zachodniej ściany zamku. Na północnej elewacji zamku odsłonięto dalsze,

Przypisy

¹ Por. J. T. Frazik, *Wyniki ważniejszych odkryć architektonicznych w zamku krasiczyńskim w latach 1963—1965*, Sprawozdanie Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za rok 1965, Rzeszów 1966, s. 111—

lecz niestety, bardzo źle zachowane fragmenty gzymsu lunetowego. Ponadto stwierdzono, że pierwsze oraz drugie okno I piętra są oknami XVIII-wiecznymi. W wieku XVII istniało w tym miejscu tylko jedno, po którym zachowały się resztki wschodniego ościeża wraz z opaską, która leży dokładnie pośrodku filarka międzyokiennego (Ryc. 5—7).

Ad 9. Sklepienie w krypcie baszty Boskiej pochodzi z początku wieku XVII i nie posiadało nigdy w swojej strukturze żadnego kolistego otworu u szczytu.

Ryc. 9. KRASICZYN pow. Przemyśl. Zamek. Piedestał spod figury wieńczącej dawniej loggię przy skrzydle północnym.

Fot. J. T. Frazik 1966

Ponadto w okresie sprawozdawczym, tak samo jak w latach poprzednich, konsultowano w zakresie architektury badania archeologiczne, które w roku 1967 skoncentrowane były w parku, na wschód od zamku, gdzie odsłanianio głównie fragmenty XVII-wiecznego muru ogrodzeniowego³.

Kontynuowano również studium historyczne dekoracji sgraffitowej oraz wykonano szereg rysunków rekonstrukcyjnych całości i różnych fragmentów zamku w jego rozmaitych okresach istnienia (Ryc. 8—9).

114; tenże, *Badania architektoniczne zamku w Krasiczynie w roku 1966*, Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za rok 1966, Rzeszów 1968, s. 223—230.

² Podjęto je i przeprowadzono mimo pewnych formalnych trudności. Za daleko idącą pomoc w realizacji badań jestem winien wdzięczność Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków w Rzeszowie dr Janowi Górkowi, oraz Kierownikowi Grupy Robót w Jarosławiu p. Wojciechowi Sobockiemu i Kierownikowi budowy w Krasieczynie p. Bronisławowi Bulińskiemu. Za wszechstronną pomoc składam także podziękowanie płk. Józefowi Lebedziowi oraz Dyrekcji Technikum,

która mimo kłopotliwych sytuacji powodowanych przez prace odkrywkowe, zawsze wykazywała życzliwość i wielkie zrozumienie dla prowadzonych badań. W ostatnim sezonie, podobnie jak w latach poprzednich, odkrywki wykonywali robotnicy Działu Wykonawstwa PKZ — Władysław Mazuryk, Stanisław Sus i Longin Wieteska.

³ Por. Sprawozdanie A. Koperskiego w niniejszym tomie.